

İDARİ YARGI

ADL104

KISA ÖZET

AOFDersleri.com

1.ÜNİTE İdarenin Denetlenmesi

GİRİŞ

Kamu yönetiminin hukuka, kamu yararına ve hizmet gereklerine uygun hareket etmesinin sağlanması için denetlenmesi gerekmektedir. Başta anayasa koyucu olmak üzere kanun koyucu idarenin etkin şekilde denetlenebilmesi için çeşitli hukuki mekanizmalar öngörmüştür. Bazen bir temel hak ve özgürlük olarak karşımıza çıkan bu hukuki mekanizmalar bazen de idarenin yasama ya da yargı organlarıncaya veyahut da idarenin kendi birimlerince ya da bir başka idare tarafından denetlenmesi şeklinde belirebilmektedir.

DENETİM KAVRAMI VE TÜRLERİ

Denetim Kavramı

Kamu yönetimi (bazen devlet veya idare) denilen devasa cihaz, insanlar vasıtasıyla işlemektedir. Dolayısıyla insana özgü özellikler, kamu yönetimine yansımaktadır. Bazen hata, tecrübe veya bilgi eksikliği bazen kişisel duygular, kamu yönetiminin işlem ve eylemlerini, kamu yararına ve hizmet gereklerine aykırı kılabilir. Bu sebeple, kamu yönetiminin işleyişinin denetlenmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Denetim Türleri

Kamu yönetiminin denetimi, çeşitli ölçütlerle sınıflandırılmaktadır. Yönetimin kendi iç işleyişini denetlemesine iç denetim; bir başka kuruluş tarafından denetlenmesine ise dış denetim denilmektedir. Denetimin yapıldığı döneme göre bakıldığında ise şöyle bir ayırım yapılmaktadır: Ön denetim, anında denetim ve sonradan yapılan denetim. Yönetimin iş ve işlemlerinin gerçekleştirilmesinden evvel denetlenmesi ön denetim; işin yapıldığı sırada denetlenmesi anında denetim; geçmiş faaliyetlerin denetlenmesi ise sonradan yapılan denetim olarak adlandırılmıştır.

Kamu kurum ve kuruluşlarının iç ve dış denetimi; hukuka uygunluk, malî denetim ve performans denetimini kapsar:

- Hukuka uygunluk denetimi; eylem ve işlemlerin ilgili kanun, tüzük, yönetmelik ve diğer mevzuata uygunluğunun,
- Malî denetim; gelir, gider ve mallara ilişkin hesap ve işlemlerin doğruluğunun, malî tabloların tasdikinin ve mali sistemlerin,
- Performans denetimi; yönetimin bütün kademelerinde gerçekleştirilen faaliyet ve programların planlanması, uygulanması ve kontrolü aşamalarında ekonomikliğin, verimliliğin ve etkililiğin, denetlenmesini ifade eder.”

BASKI GRUPLARI VE KAMUOYU DENETİMİ

Toplumu oluşturan bireylerin bireysel görüşlerinin aynı yönde toplanarak, kolektif bir talebe dönüşmesi şeklinde tanımlanan kamuoyu kavramı, uygulamada farklı şekillerde oluşabilmektedir. Bazen azınlığın hatta sınırlı sayıda bir topluluğun görüşü, kamuoyu görüşü olarak ileri sürülebilmektedir. Bu sebeple kamuoyu; “belli bir zamanda, belli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen önemli sayıdaki insanın birleşmiş kanaatlerinin siyasi iktidarı belli oranda etkileyecek şekilde ifade edilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Daha isabetli bir tanım ise şöyledir: “Kamuoyu, kendini etkin olarak duyuran kanaattir”

Seçimler

Seçimler, halkın kamu yönetimine doğrudan müdahale ettiği önemli bir denetim yoludur. Çünkü yetersiz bulunan yönetim kadrosu seçimlerde değiştirilmektedir. TBMM üyelerinin seçilmesi ya da diğer adıyla genel seçim, parlamenter sistemin gereği olarak sadece yasama organı seçimi değildir. *Yürütme organı* da genel seçimler neticesinde şekillenmektedir. Ayrıca kamu yönetiminin bir diğer önemli parçası olan yerel yönetimlerin karar ve (il özel idaresi hariç) yürütme organları da seçimle oluşmaktadır. Merkezi yönetimin merkez teşkilatı ile *yerel yönetimlerin* seçimlerle iş başına gelmesi, halkın bu yönetim birimleri üzerinde etkili olmasına yol açmaktadır. Her ne kadar seçimler 4 (genel seçim) ve 5 (yerel seçim) yılda bir yapılmaktaysa da süre sonunda halkın oyuna başvuracağını bilen yönetim kadrosu, halkın talep ve eğilimlerine duyarsız kalamayacaktır.

Bilgi Edinme Hakkı

Kamu yönetimine saydamlık ve açıklığın gerçekleşmesi için, bireylerin idarenin işleyişine ilişkin bilgi ve belgelere her zaman ulaşmaları mümkün olmalıdır. Bilgi ve belgelere ulaşma imkânı, kamu yönetiminin faaliyetlerinden haberdar olmayı ve varsa usulsüz, hukuka aykırı iş ve işlemleri öğrenmeyi sağlayacaktır. Halkın hatalı işlemleri öğrenme ihtimali, yönetimi dikkatli davranmaya sevk edeceği için dolaylı bir denetim yapılmaktadır. Ayrıca yönetimin yanlışlarının halk tarafından öğrenilmesi, halkın tepkisini çekecek; çeşitli yollarla yönetime karşı yanlışlığın düzeltilmesi için baskı yapılacaktır. Bu sebeple bilgi edinme hakkı, kamu denetiminin temel araçlarından birisidir.

4982 sayılı Kanun'un 7.maddesine göre: Bilgi edinme başvurusu, başvuru alan kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan veya görevleri gereği bulunması gereken bilgi veya belgelere ilişkin olmalıdır. Kurum ve kuruluşlar, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler.

Kanun, açıklanması hâlinde Devletin emniyetine, dış ilişkilerine, millî savunmasına ve millî güvenliğine açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla Devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgeleri bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutmuştur.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, kamu yönetiminin halk tarafından denetlenmesini sağlayan bir başka araçtır. Bu yolla yönetime talepler iletilebilir; istenmeyen kararların değişmesi veya kaldırılması için ikazda bulunulabilir. Ülkemizde sık sık polisle çatışan insan görüntüleri, yasa dışı toplantı veya gösteri yürüyüşünden kaynaklandığından, ilgili yasayı kısaca incelemekte yarar bulunmaktadır.

Kanun'un 17.maddesine göre bölge valisi, vali veya kaymakam, *millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması* amacıyla belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde yasaklayabilir.

Dilekçe Hakkı

Anayasanın 74. maddesine göre: Vatandaşlar ve *karşılıklılık esası* gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında,

yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir. Kamu yönetiminin işleyişinde kişilerin ilgili birime başvurularını düzenleyen bir diğer kanun, İdari Yargılama Usulü Kanunu'dur. Kanun'un 10.maddesinde idareye başvurarak işlem veya eylem yapmasının istenmesi; 11. maddesinde ise bir idari işlemin iptali, kaldırılması, değiştirilmesi veya geri alınmasının talep edilmesine ilişkin kurallar bulunmaktadır.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ DENETİMİ

Yasama organı, kamu yönetiminin işleyişini düzenlemektedir. Kanuni idare ilkesi gereğince idare teşkilatındaki birimlerin kuruluşu ve görevleri kanunlarla düzenlenmektedir. Böylelikle Türkiye Büyük Millet Meclisi, kamu yönetiminin faaliyetlerini yönlendirebilmektedir. Kuruluş ve görevlendirme aşamasındaki bu denetimin dışında Yasama Organı, yönetimin işleyişinde de denetim yetkisi kullanabilmektedir.

Doğrudan Denetim

Komisyonlar

Yukarıda sözü edilen dilekçe hakkı, sadece idareye değil TBMM'ye başvuru hakkını da içermektedir. Bu başvuruları incelemekle görevli olan Meclis Komisyonu, Dilekçe Komisyonu'dur. TBMM İçtüzüğü'nün 115.maddesine göre: Dilekçe Komisyonu, Türk vatandaşlarının ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancıların kendileriyle veya kamu ile ilgili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına gönderdikleri dilek ve şikâyetleri inceler.

İçtüzükte gösterilen esaslar dâhilinde görüşülen dilekçeler hakkında verilen ve 119. madde gereğince kesinleşen Komisyon kararları dilekçe sahiplerine ve ilgili bakanlıklara bildirilir. Bakanlar, Komisyon kararları hakkında yaptıkları işlemleri en geç otuz gün içinde, Komisyon Başkanlığına yazıyla bildirmekle yükümlü kılınmıştır. İçtüzüğü'nün 120.maddesine göre: Dilekçe Komisyonu Genel Kurulu, bunlardan gerekli gördüklerinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülmesini isteyebilir. Bu takdirde, komisyon kendi görüşünü belirten bir rapor hazırlayarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Bilgi Edinme ve Denetim Yolları

Türkiye Büyük Millet Meclisi, yönetimin yetki ve görevlerini belirlemek ve yukarıda aktarıldığı üzere komisyonlar aracılığıyla denetlemenin dışında, Meclis araştırması, genel görüşme, gen-soru ve Meclis soruşturması yollarıyla da denetleme yetkisini kullanır.

Dolaylı Denetim

Kamu yönetiminin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından denetlenmesi yukarıda açıklanmıştı. Buna göre yönetimin işleyişinde doğrudan denetim yetkisi kullanılmaktadır. Ancak Anayasa, Kamu Denetçiliği Kurumu'nun Türkiye Millet Meclisi'ne bağlı olduğunu; Sayıştay'ın ise Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetim yaptığını hükme bağladığı için bu iki kurum tarafından yapılan denetim bu başlıkta ele alınacaktır.

Sayıştay

Anayasa'nın 160.maddesine göre Sayıştay, merkezî yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarının bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve

kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapm akla görevlidir. Sayıştay Başkanı ve üyeleri Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilmektedirler.

Kamu Denetçiliği Kurumu

İdarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri incelemek üzere, daha önce oluşturulan kamu denetçisi, Anayasa Mahkemesi tarafından anayasal dayanağı olmadığı gerekçesiyle Anayasa'ya aykırı bulunmuş ve uygulamaya geçilememiştir. 2010 senesinde yapılan Anayasa değişikliğinde 74. maddeye kamu denetçisine başvurma hakkı eklenerek, Anayasa Mahkemesi'nin belirttiği aykırılık giderilmiştir.

İDARİ DENETİM

Kamu yönetiminin işleyişinin hukuk kurallarına uygun olması, Anayasa emri olduğu için, işleyişteki hukuka aykırılıkların tespiti ve önlenmesi, idarenin görevidir. Kamu yönetimi Anayasal zorunluluğa uyması halinde, yukarıda sayılan denetim yollarına ve yargı makamlarına gerek kalmaksızın kişilere hizmet sunulabilecektir. Yönetimin işleyişinin hizmet gereklerine ve hukuka uygun olması halinde, diğer denetim yollarına başvurulsa dahi sonuç alınamayacak, bir süre sonra idareye duyulan güven oranında uyumsuzluklar azalacaktır. Bu sebeple idarenin kendisini denetlemesi önem taşımaktadır.

YARGISAL DENETİM

Kamu yönetiminde yukarıda aktarılan denetim türlerinin yetersiz veya etkisiz olması ihtimali sebebiyle, tarafsız ve bağımsız yargı organları tarafından denetlenmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Yargısal denetim kitabının diğer ünitelerinde açıklanacaktır.

AOFDerleri.com